

DOMSTOLENS DOM
av den 15 juni 1978 *

I mål 149/77

har Cour de cassation i Belgien till domstolen gett in en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 177 i EEG-fördraget i det mål som pågår vid den nationella domstolen mellan

Gabrielle Defrenne, f.d. flygvärdinna, bosatt i Bryssel-Jette,

och

Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, med säte i Bryssel.

Begäran avser tolkningen av artikel 119 i EEG-fördraget.

DOMSTOLEN

sammansatt av ordföranden H. Kutscher, avdelningsordförandena M. Sørensen och G. Bosco samt domarna A. M. Donner, J. Mertens de Wilmars, P. Pescatore, A. J. Mackenzie Stuart, A. O'Keefe och A. Touffait,

generaladvokat: F. Capotorti,
justitiesekreterare: A. Van Houtte,

meddelar följande

dom

DOMSKÄL

- 1 Genom dom av den 28 november 1977, som inkom till domstolens kansli den 12 december 1977, har Cour de cassation i Belgien med stöd av artikel 177 i EEG-fördraget ställt en tolkningsfråga om räckvidden av den princip om icke-diskriminering mellan manliga och kvinnliga arbetstagare som anges i artikel 119 i fördraget.

* Rättegångsspråk: franska.

- 2 Frågan har ställts inom ramen för en talan som av sökanden i huvudsaken, f.d. flygvärdinnan Gabrielle Defrenne, har väckts vid belgiska arbetsdomstolar mot det belgiska flygbolaget Sabena efter det att hon i enlighet med villkoren i sitt anställningskontrakt sagts upp vid uppnådd åldersgräns på 40 år.
- 3 Gabrielle Defrenne hade ursprungligen med stöd av artikel 119 i EEG-fördraget väckt talan vid Tribunal du travail i Bryssel med yrkande om att Sabena skulle förpliktas att betala
1. skadestånd på grund av att hon såsom kvinnlig arbetstagarare hade diskriminerats med avseende på lönen i förhållande till sina manliga kollegor, som i egenskap av stewarder utförde samma arbete som hon,
 2. ett kompletterande avgångsvederlag motsvarande skillnaden mellan det vid hennes avgång faktiskt erhållna avgångsvederlaget och det avgångsvederlag som en 40-årig steward med samma tjänsteålder, som förklarats permanent arbetsoförmögen, skulle ha erhållit,
 3. skadestånd för den skada sökanden lidit i fråga om pension.
- 4 Genom domen av den 17 december 1970 förklarade Tribunal de travail att talan på samtliga punkter var utan grund.
- 5 Efter det att sökanden överklagat fastställde Cour de travail i Bryssel genom dom av den 23 april 1975 underinstansens dom såvitt avsåg yrkandena nr 2 och 3.
- 6 I syfte att få till stånd ett avgörande såvitt avsåg yrkande nr 1 ställde Cour de travail två tolkningsfrågor till EG-domstolen, vilka var föremål för dom 43/75 av den 8 april 1976 (Rec., s. 455).
- 7 Till följd av det förhandsavgörandet tillerkände Cour de travail genom dom av den 24 november 1976 sökanden av henne yrkad resterande lön uppgående till 12 716 BFR jämte ränta och omkostnader.
- 8 Gabrielle Defrenne överklagade domen från Cour de travail såvitt avsåg de av hennes yrkanden som ogillats, varefter Cour de cassation hänsköt målet till EG-domstolen med stöd av artikel 177 i fördraget.
- 9 Det bör även anmärkas att Gabrielle Defrenne i detta sammanhang även hade väckt talan vid Conseil d'État i Belgien mot den belgiska kungliga kungörel-

sen av den 3 november 1969 om ålderspension till besättningsmedlemmar inom civil luftfart. Talan gällde framför allt giltigheten av en bestämmelse i denna förordning, som uteslöt flygvärdinnor från ifrågavarande system.

- 10 Conseil d'État ställde å sin sida frågor till EG-domstolen om tolkningen av artikel 119 i fördraget, vilka frågor blivit föremål för dom 80/70 av den 25 maj 1971 (Rec., s. 445).
- 11 I syfte att avgöra frågorna i den tvist som för närvarande pågår vid Cour de cassation har denna domstol ställt en tolkningsfråga, uppdelad på två delfrågor, vilken kräver skilda svar vad gäller dels bestämmandet av tillämpningsområdet för artikel 119 i fördraget, dels frågan huruvida det finns en allmän princip i gemenskapsrätten som har till syfte att avskaffa diskriminering mellan manliga och kvinnliga arbetstagare i fråga om andra anställnings- och arbetsvillkor än de som enbart gäller lönen.

Den första delfrågan, angående räckvidden av artikel 119 i EEG-fördraget

- 12 Den första delfrågan från Cour de cassation gäller huruvida principen om lika lön som föreskrivs i artikel 119, kan tolkas på så sätt att denna innebär ett allmänt krav på lika arbetsvillkor för manliga och kvinnliga arbetstagare, vilket skulle innebära att det skulle utgöra en enligt nämnda bestämmelse förbjuden diskriminering att i en flygvärdinnas anställningsavtal införa en klausul om att avtalet upphör så snart arbetstagaren uppnått 40 år, medan det framgår att anställningsavtalen för de manliga stewardarna, som utför samma arbete, inte innehåller någon sådan klausul.
- 13 Sökanden i målet vid den nationella domstolen har hävdad att artikel 119 bör tolkas extensivt, försåvitt att den endast är ett konkret uttryck för en i fördraget ofta förekommande allmän icke-diskrimineringsprincip.
- 14 Enligt hennes mening omfattas särskilt den omtvistade klausulen i flygvärdinnornas anställningsavtal, om en åldersgräns på 40 år, av regeln om icke-diskriminering i artikel 119, då dels en kvinnlig arbetstagare endast kan komma i åtnjutande av samma lön som sina manliga kollegor om det dessförinnan för hennes del råder jämlikhet i övriga anställningsvillkor, dels den i flygvärdinnornas anställningsavtal föreskrivna åldersgränsen får negativa ekonomiska verkningar såvitt avser både avgångsvederlaget och pensionen.

- 15 Tillämpningsområdet för artikel 119 skall bestämmas inom ramen för fördragets system för sociala bestämmelser, vilka är samlade i det kapitel som utgörs av artikel 117 och följande.
- 16 Anställnings- och arbetsvillkoren behandlas i allmänna ordalag i artiklarna 117 och 118 med utgångspunkt från harmoniseringen av medlemsstaternas sociala system och tillnärmningen av deras lagstiftning på detta område.
- 17 Avskaffandet av könsdiskriminering av arbetstagare ingår otvivelaktigt i detta social- och lagstiftningspolitiska program, som i vissa avseenden förtydligats genom rådets resolution av den 21 januari 1974 (EGT nr C 13, s. 1, fransk version; vid översättningen fanns ingen svensk version att tillgå).
- 18 Samma bevekelsegrunder ligger till grund för rådets direktiv nr 76/207 av den 9 februari 1976 om genomförandet av principen om likabehandling av kvinnor och män i fråga om tillgång till anställning, yrkesutbildning och befordran samt arbetsvillkor (EGT nr L 39, s. 40, fransk version; svensk specialutgåva, del 05, volym 01).
- 19 Till skillnad från bestämmelserna i artiklarna 117 och 118, som huvudsakligen är av programförklaringskaraktär, utgör artikel 119, som enbart gäller frågan om lönediskriminering mellan manliga och kvinnliga arbetstagare, en specialregel vars tillämpning är knuten till bestämda faktorer.
- 20 Under dessa förutsättningar kan artikel 119 inte ges den räckvidden att den avser andra faktorer i ett anställningsförhållande än dem som uttryckligen anges i artikeln.
- 21 I synnerhet är den omständigheten att fastställandet av vissa anställningsvillkor – t.ex. en särskild åldersgräns – kan få ekonomiska konsekvenser inte ett tillräckligt skäl för att dessa villkor skall anses ingå i tillämpningsområdet för artikel 119, som grundas på ett nära samband mellan arbetsprestationens art och lönens storlek.
- 22 Detta är i ännu högre grad fallet då den förutsättning som ligger till grund för artikel 119 – dvs. att de arbetsprestationer som utförs av endera könet är av jämförbar art – är en faktor i förhållande till vilken samtliga arbetstagare antas befinna sig i en jämställd situation, medan däremot bedömningen av övriga anställnings- och arbetsvillkor i olika avseenden inbegriper faktorer som är knutna till arbetstagarens kön, med beaktande av kvinnans särskilda förutsättningar i arbetsprocessen,

- 23 Följaktligen kan inte innebörden av artikel 119 utvidgas till den grad att därigenom dels äventyras den direkta tillämplighet som bestämmelsen i fråga måste anses ha såvitt gäller det egna tillämpningsområdet, dels görs intrång på ett område som genom artiklarna 117 och 118 är reserverat för de i dessa artiklar angivna myndigheternas bedömning.
- 24 Svaret på den första delfrågan bör således bli att artikel 119 i fördraget inte kan tolkas på så sätt att den utöver lika lön även föreskriver jämlikhet i fråga om övriga arbetsvillkor för manliga och kvinnliga arbetstagare.

Den andra delfrågan, angående förekomsten av en allmän princip som förbjuder könsdiskriminering i fråga om anställnings- och arbetsvillkor

- 25 Genom den andra delfrågan begärs besked om huruvida det inom gemenskapsrätten, vid sidan av de särskilda bestämmelserna i artikel 119, förekommer en allmän princip som förbjuder könsdiskriminering i fråga om anställnings- och arbetsvillkoren för manliga och kvinnliga arbetstagare.
- 26 Domstolen har redan vid ett flertal tillfällen slagit fast att respekten för de grundläggande mänskliga rättigheterna utgör del av gemenskapsrättens allmänna principer, som domstolen har till uppgift att säkerställa.
- 27 Avskaffandet av könsdiskriminering omfattas tveklöst av dessa grundläggande rättigheter.
- 28 Samma ställningstagande tillkännages för övrigt i Europeiska sociala stadgan av den 18 november 1961 och i Internationella arbetsorganisationens konvention nr 111 ang. diskriminering i fråga om anställning och yrkesutövning av den 25 juni 1958.
- 29 I detta sammanhang bör framhållas att domstolen i sina domar 20/71 Sabbatini-Bertoni av den 7 juni 1972 (Rec., s. 345) och 21/74 Airola av den 20 februari 1975 (Rec., s. 221) har bekräftat nödvändigheten av att jämlikheten i fråga om arbetsvillkor mellan gemenskapens egna manliga och kvinnliga arbetstagare säkerställs, inom ramen för tjänsteföreskrifterna för tjänstemännen.
- 30 Vad däremot beträffar de arbetsförhållanden som lyder under nationell rätt, hade gemenskapen, vid den tid då de omständigheter som är föremål för de

belgiska domstolarnas bedömning ägde rum, inte åtagit sig någon uppgift att kontrollera och garantera respekten av principen om jämlikhet mellan manliga och kvinnliga arbetstagare i fråga om andra arbetsvillkor än löner.

- 31 Såsom angetts ovan fanns inom ramen för gemenskapsrätten vid nämnda tidpunkt endast de i artiklarna 117 och 118 i fördraget angivna bestämmelserna av programförklaringskaraktär angående den sociala välfärdens allmänna utveckling bl. a. vad gäller anställnings- och arbetsvillkor.
- 32 Härav följer att det sakförhållande som är föremål för de belgiska domstolarnas bedömning lyder under de bestämmelser och principer som tillhör gällande nationell och internationell rätt i den medlemsstaten.
- 33 Svaret på den andra delfrågan blir således att vid den tid då de omständigheter som ligger till grund för tvisten vid den nationella domstolen ägde rum, fanns inte vad gäller arbetsförhållanden som lyder under nationell rätt någon gemenskapsrättsregel som förbjöd diskriminering mellan manliga och kvinnliga arbetstagare i fråga om andra arbetsvillkor än lön som åsyftas i artikel 119 i fördraget.

Rättegångskostnader

- 34 De kostnader som har förorsakats Förenade kungarikets och Italiens regeringar samt Europeiska gemenskapernas kommission, som har inkommit med yttrande till domstolen, är inte ersättningsgilla.
- 35 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid Cour de cassation i Belgien utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På ovan angivna grunder beslutar

DOMSTOLEN

– angående de frågor som genom dom av den 28 november 1977 förts vidare av Cour de cassation i Belgien – följande dom:

Artikel 119 i EEG-fördraget kan inte tolkas på så sätt att den utöver lika lön även föreskriver jämlikhet i fråga om övriga arbetsvillkor för manliga och kvinnliga arbetstagare.

Vid den tid då de omständigheter som ligger till grund för tvisten vid den nationella domstolen ägde rum, fanns inte vad gäller arbetsförhållanden som lyder under nationell rätt någon gemenskapsrättsregel som förbjöd diskriminering mellan manliga och kvinnliga arbetstagare i fråga om andra arbetsvillkor än lön som åsyftas i artikel 119 i EEG-fördraget.

Kutscher	Sørensen	Bosco	Donner	Mertens de Wilmars
Pescatore	Mackenzie Stuart		O'Keefe	Touffait

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 15 juni 1978.

A. Van Houtte
Justitiesekreterare

H. Kutscher
Ordförande